

ТМГ. XXXVII	Бр. 3	Стр. 1417-1429	Ниш	јул - септембар	2013.
-------------	-------	----------------	-----	-----------------	-------

UDK 316.356.2:316.752(497.6 Сарајево)

Оригиналан научни рад

Примљено: 04. 06. 2011.

Ревидирана верзија: 10. 01. 2012.

Одобрено за штампу: 02. 09. 2013.

Бисерка Кошарац
 Рајко Куљић
 Универзитет у
 Источном Сарајеву
 Филозофски факултет
 Катедра за социологију
 Источно Сарајево
 Република Српска

СОЦИЈАЛНИ КАПИТАЛ ПОРОДИЦА У ИСТОЧНОМ САРАЈЕВУ*

Апстракт

Концепт социјалног капитала у савременој социолошкој теорији показао се веома плодотворан у проучавању породичних промена. Социјални капитал представља друштвене процесе и мреже, вредности, норме и схватања која олашћавају сарадњу између друштвених актера. Једно социолошко схватање на социјални капитал гледа као на својство целе друштвене заједнице, а друго као на својство појединаца и њихових односа. Оно што је заједничко овим приступима је да породицу сматрају кључним фактором репродукције социјалног капитала. У овом раду користећи Бурдијеову социјалну концепцију анализирали смо стање социјалног капитала породица на подручју града Источно Сарајево. За већину породица које живе у условима дугогодишње послератне друштвене кризе, социјални капитал представља битни услов за њихово нормално функционисање.

Кључне речи: социјални капитал, економски капитал, хумани капитал, породица, неформалне социјалне мреже

SOCIAL CAPITAL OF FAMILIES IN ISTOČNO SARAJEVO

Abstract

The concept of social capital in contemporary sociological theory has proven to be very useful in studying family changes. Social capital represents social processes

bkosarac@hotmail.com

* Рад је написан у оквиру пројекта *Породица као фактор развоја Републике Српске* који финансира Министарство науке и технологије Републике Српске.

and networks, values, norms, and understandings that facilitate the cooperation between social actors. One sociological understanding views social capital as the property of the whole social community, and the other considers it to be the property of individuals and their relationships. What is common to all these approaches is that they see family as the key factor in the reproduction of social capital. In this paper, by using the theoretical conception of Pierre Bourdieu, we analyzed the state of social capital of families in the city of Istočno Sarajevo. To most of the families who live in the conditions of long-lasting post-war social crisis, social capital represents a necessary condition for their normal functionings.

Key Words: social capital, economic capital, human capital, family, informal social networks

ТЕОРИЈСКИ КОНЦЕПТ СОЦИЈАЛНОГ КАПИТАЛА

У друштву Републике Српске које је дуги низ година у дубокој друштвеној и економској кризи концепт социјалног капитала показао се као плодотворан у проучавању породичних промена. Социјални капитал се најшире може дефинисати кроз друштвене процесе и мреже које укључују норме, вредности и схватања који олакшавају сарадњу унутар или између друштвених група. У социолошкој мисли се разликују два основна схватања социјалног капитала. Једно схватање социјални капитал посматра као својство друштвених заједница и у први план истиче институције, норме и односе који обликују квалитет социјалних интеракција у друштву и стварају социјалну кохезију. У том смислу, Роберт Патман (Robert Putman) под социјалним капиталом подразумева „облике друштвеног живота – мреже, норме и поверење које учесницима омогућавају да ефективније делују заједно у остваривању заједничких циљева“ (Field, 2003, p. 32). Друго схватање социјални капитал сматра својством појединаца и њихових односа. Социјални капитал схваћен у овом смислу чине ресурси (информације, идеје, подршка) који су појединцима доступни преко одређених друштвених односа. Најзначајнији представник оваквог схватања социјалног капитала је Пјер Бурдије (Pierre Bourdieu). Он дефинише социјални капитал као „укупност ресурса, актуелних и виртуелних, доступних појединцу или групи тиме што поседују трајне мреже мање или више институционализованих односа међусобног препознавања и уважавања“ (Bourdieu, 1986, p. 248).

О томе какво је стање социјалног капитала у савременом друштву постоје најмање три различита мишљења. Према првом, долази до слабљења социјалног капитала као кохезивне силе друштва због утицаја детрадиционализације и растуће индивидуализације дру-

штвених оквира са пратећом дезинтеграцијом моралних норми. Други теоретичари, као што су Урлих Бек и Ентони Гиденс, сматрају да је дошло до позитивне трансформације социјалног капитала, која је довела до стварања нових заједница на бази идентитета, а не просторној блискости. Треће мишљење је најближе Бурдијеовом схватању социјалног капитала. У савременом друштву постоји низ подела и социјалних диференцијација (према класи, роду, нацији, пореклу), односа моћи и неједнакости, па је социјални капитал у функцији социјалне репродукције неједнакости (Томановић, 2006, стр. 113).

Улога породице у репродукцији социјалног капитала различито се тумачи у овим приступима. Оно што им је заједничко јесте да сви приступи виде породицу као кључни фактор за социјални капитал. За наш рад од посебног је значаја Бурдијеово схватање да породица има централно место у стицању и репродукцији социјалног капитала. Раније је већ речено да је по Бурдијеу социјални капитал својство појединца, а не заједнице и друштва. Тако он сматра да се социјални капитал састоји од друштвених мрежа и односа: „контаката групног припадања који, путем акумулације размене, обавеза и дељених идентитета, пружају актуелни и потенцијални приступ вредним ресурсима“ (Bourdieu, 1993, р. 143). Социјални капитал није природно дат, нити друштвено конституисан једном за свагда, већ је производ стратегија инвестирања, индивидуалних и колективних, свесно усмерених на стварање или репродукцију оних друштвених односа који су директно употребљиви, краткорочно или дугорочно. Репродукција социјалног капитала подразумева стални рад на друштвености, рад на потврђивању припадности који троши време, енергију и новац (Томановић, 2006, стр. 114).

У стицању и репродукцији социјалног капитала кључну улогу има породица: она је место путем кога се капитали преносе временом преко генерација. Деца од својих родитеља наслеђују друштвени простор преко кога приступају различитим типовима капитала, па и социјалним мрежама и ресурсима. Поред тога, родитељи путем „стратегије инвестирања“ преносе вештине умрежавања својој деци чиме се неједнакост преноси између генерација. Социјални капитал потиче из породице, али тип и садржај капитала зависи од материјалног и симболичког статуса појединца и његове породице у друштвеној хијерархији. Према томе, у савременом друштву не долази до ерозије социјалног капитала, већ његовом конзистентном применом у репродукцији привилегија и неједнакости. Бурдије се због тога фокусира на анализу пракси које омогућавају репродукцију социјалног капитала. Породице које имају приступ симболичким и економским ресурсима у могућности су да се ослоне на те капитале са намером да учврсте свој положај у друштву и да ту предност пренесу својој деци. Насупрот томе, породице са дна друштвене лествице социјал-

ни капитал користе за преживљавање, а не за напредовање. Дакле, социјални капитал схваћен у ужем смислу "*bonding*" – мреже, засноване на најближем сродству и блиским пријатељствима, има компензујућу улогу за економски депривилеговане слојеве и важан је део „стратегије преживљавања“ који је кључан у нашем објашњењу положаја породице у Републици Српској. Социјални капитал схваћен у ширем смислу "*bridging*" може да промовише неједнакост, јер је приступ различитим видовима мрежа неједнако распоређен – везе неких људи су вредније од веза других. Овде смо употребили Вулкокову (Woolcock) поделу на: 1. „везујући“ ("*bonding*") социјални капитал који се односи на везе између сличних људи у сличним ситуацијама: породица, рођаци, блиски пријатељи и комшије; 2. „премошћујући“ ("*bridging*") социјални капитал, који обухвата удаљеније везе сличних особа, као што су колеге или пријатељи; 3. „повезујући“ ("*linking*") социјални капитал, који допире до несличних људи у различитим ситуацијама, као што су они који су изван заједнице, који омогућава учесницима да допру до структура моћи и утицаја (Woolcock, 1998; Stone, 2001).

Концепција социјалног капитала нам омогућава да истражимо улогу породице у савременом друштвеном контексту. Социјални капитал породица, односно формалне и неформалне везе поверења и подршке са окружењем, није увек био у фокусу проучавања због доминантног приступа Парсонсове теорије о изолованој, нуклеарној породици. Модерна породица издвојила се из шире сродничке групе, а у први план се истиче породична интимност и приватност. Међутим, различита проучавања указала су на то да савремена породица није толико изолована, већ да односи са окружењем не нестају, већ само мењају карактер и значење. Сродничке мреже се сужавају, а односи згушњавају. Сродничке везе немају више формално обавезујући карактер, већ постају више неформалне и интересне.

„Односи који су засновани на сродничким положајима бивају замењени онима који настају путем избора на основу афективности и интимне блискости, чиме почињу да наликују на пријатељства“ (Tomanić, 2010, str. 77–78).

Дужи животни век људи, мањи број деце у породици, у контексту урушених социјалних држава, који је обележен процесима продуженог школовања и нестабилног тржишта рада, условили су да социјални капитал породице добије на посебном значају у свакодневном животу појединца. Различити типови породичних веза и односа могу бити традиционални и модерни. Неформалне социјалне мреже породице састоје се од многоструких интересних, али и емоционално заснованих веза и односа. Традиционална и модерна друштва, поред осталих разлика, имају још једну која се огледа у врсти доминантног социјалног капитала које породице поседују, односно

„према доминацији тзв. продукцијских мрежа које су утилитарног карактера и омогућавају преживљавање појединаца и породица, односно редпродукцијских мрежа односа, које имају карактер емоционалне подршке“ (Tomanović, 2010, str. 78).

Врста социјалног капитала у модерном друштву повезује се са друштвеним слојевима: традиционални социјални капитал заснован на сродничким и суседским везама присутан је код нижих друштвених слојева, док је код виших друштвених слојева присутан модерни социјални капитал заснован на пријатељским и професионалним везама и односима. Социјални капитал заснован на пријатељским и професионалним везама и односима у савременом друштву добија на значају, али истовремено долази до слабљења кохезије породице и сродничке групе, што по Гиденсу и Беку појединце ослобађа традиционалних стега. Такође, социјални капитал повезан са стратификационом структуром указује по Бурдијеу на стално обнављање постојеће неједнакости и односа моћи, јер социјални капитали породица нису подједнако важни и значајни у друштву.

У нашој социолошкој мисли истраживање социјалног капитала је доста заступљено. Анђелка Милић је у истраживању друштвених неједнакости спроведеном крајем 80-их година, испитивала „улогу социјалних мрежа у генези, обликовању и одржавању слојне хијерархије у југословенском друштву“ (Milić, 1991). Општи закључак овог истраживања је да су међу породицама најзаступљеније примарне везе са сродницима и суседима, док су везе са пријатељима и колегама знатно мање заступљене. Сродничке везе, односно традиционални социјални капитал био је доминантан међу породицама крајем 80-их година. Међутим, такве сродничке везе доживеле су извесне промене: нису више биле патрилинеарне, већ билинеарне засноване на емоционалним везама, а за њихово одржавање доминантно су биле задужене жене (Milić, 1991). Такође, ауторка уочава стратификацијске разлике: нижи друштвени слојеви негују претежно везе са рођацима и суседима, а виши друштвени слојеви са пријатељима (Milić, 1991).

У периоду након 1990. године југословенско друштво захватила је дубока друштвена и економска криза, као и грађански рат. Истраживања у том периоду указују на то да традиционални социјални капитал, односно везе са сродницима и суседима добијају на значају. „Сродничко-пријатељске и друге неформалне социјалне повезаности посматраних породица и домаћинстава, веома су интензивне, разгранате и високо оперативне функционалне у свакодневном животу“ (Milić, 2004, str. 333). Оваква врста социјалног повезивања доноси породици многобројне користи, али истовремено може да буде и препрека за индивидуализацију различитих врста односа, па се у литератури говори о „принудној солидарности“ (Tripković, 2009).

*СОЦИЈАЛНИ КАПИТАЛ ПОРОДИЦА
ИСТОЧНОГ САРАЈЕВА*

За већину породица у Источном Сарајеву, које живе у услови-ма дугогодишње друштвене кризе, социјални капитал и свакодневне активности које се улажу за његово одржавање и стицање представља неопходан услов за нормално функционисање. Социјални капитал подразумева социјалне мреже које чланови породице могу да активирају и користе за остваривање одређених циљева. Увођењем оваквог концепта испољава се тенденција да се на породице гледа као на активне актере у друштву који интервенишући у друштвене токове својим стратегијама могу избећи најтеже ударе друштвене кризе и тако сачувати неке своје ресурсне основе. Породице у Источном Сарајеву се налазе у различитим структуралним положајима, тако да различито делују на спољашње токове у друштву. Појединци преко породице располажу различитим врстама капитала (образовни, културни, социјални, економски), које могу да искористе ради остварења неких својих циљева, а са друге стране, породице помоћу свог социјалног капитала могу да утичу на промене у другим сферама друштва. Постоје различите врсте социјалног капитала: традиционални, прелазни и модерни тип социјалног капитала. Традиционални тип социјалног капитала односи се на социјалне мреже подршке рођака и комшија, односно на примарне друштвене групе. Модерни тип социјалног капитала подразумева модерне облике повезаности између пријатеља и познаника, док прелазни тип социјалног капитала комбинује ове две врсте повезаности. Тип социјалног капитала зависи од глобалног друштва и културе. У развијеним друштвима преовлађује модерни тип социјалног капитала, а у мање развијеним друштвима прелазни или традиционални тип (Tomarović, 2010; Mi-lić, 2004, 2010).

Анкетно истраживање социјалног капитала породица обављено је у мају 2010. године на узорку од 297 породица у свих шест општина Источног Сарајева (Источно Ново Сарајево, Источна Илиџа, Трново, Пале, Соколац и Источни Стари Град). Укупан број становника на подручју града Источно Сарајево процењен је на око 85 000, и то на следећи начин по општинама: Источно Ново Сарајево 15 000, Источна Илиџа 16 000, Пале 30 000, Трново 4 000, Источни Стари Град 2 000 и Соколац 18 000. Узорак за истраживање обухватио је 297 породица распоређених на основу броја становника по општинама на следећи начин: Источно Ново Сарајево 49 породица (16,5%), Источни Стари Град 7 (2,4%), Источна Илиџа 63 (21,2%), Трново 14 (4,7%), Пале 107 (36%) и Соколац 57 породица (19,2%). У оквиру градских насеља у свим општинама у узорку се налази 147 породица (49,5%), у приградским насељима 92 породице (31%) и на селу 58 породица (19,5%).

Капитали које породице поседују у истраживању су разврстани на: економски, културни, социјални и људски капитал. Основа економског капитала је материјални положај породице који се исказује кроз приходе, имовинску ситуацију и потрошњу. Економски капитал породица у Источном Сарајеву разврстан је на ниски (лоше имовинско стање, подстанари, најнижи приходи од редовног или додатног посла, незапослени), средњи (поседовање куће/стана у власништву породице, добра опремљеност породице и сигурни приходи од редовног или додатног посла) и високи (поседовање више стамбених јединица, пословног простора и високи приходи од редовног или додатног посла). Свесни смо да мерење новчаних прихода породица, поготово у променљивим друштвеним односима са значајним обимом неформалне економије није довољно поуздано и да испитаници често прикривају своје приходе. Економски капитал породица у Источном Сарајеву дат је у Табели 1.

Табела 1. Економски капитал породица у Источном Сарајеву

Table 1. Economic capital of families in Istočno Sarajevo

	фреквенција	процент
Низак	88	29.6
Средњи	180	60.6
Висок	29	9.8
Укупно	297	100.0

Поседовање економског капитала у променљивим друштвеним околностима није нужно везано за образовање, друштвену моћ и углед, већ за способност породице да комбинује различите стратегије и капитале како би задржала или побољшала свој друштвени положај.

Хумани капитал породице истраживали смо преко броја радно активних чланова, а не преко укупног броја чланова породице. За вишечлане породице могло би се условно рећи да поседују више хуманог капитала од породица са мањим бројем чланова. Међутим, у вишечланим породицама често је присуство деце и старих који не спадају у радно активно становништво. Такође, није ретка појава да особе старије од 65 година и даље раде или у пољопривреди или се баве неком додатном врстом рада. За мерење стања људског капитала било би потребно још и узети у обзир психо-физичке способности чланова породице, њихову старост, здравствено стање што би за статистичку анализу било доста компликовано. Због тога смо у истраживању сузили појам хуманог капитала, па се овако сужен појам не поклапа са Бурдијеовом дефиницијом капитала као акумулираног рада

који је садржан у датом ресурсу. Упркос наведеним недостацима, сматрамо да би операционализација хуманог капитала требало да се врши преко броја радно способних чланова породице. У породице са ниским хуманим капиталом спадају породице без радно активних чланова или са једним радно активним чланом. У породице са средњим хуманим капиталом сврстали смо породице са два радно способна члана, што је случај са већином нуклеарних породица. У породице са високим људским капиталом сврстане су оне породице које имају три и више радно способних чланова (Табела 2).

Табела 2. Људски капитал породица у Источном Сарајеву

Table 2. Human capital of families in Istočno Sarajevo

	Фреквенција	процент
Низак	15	5.1
Средњи	153	51.5
Висок	129	43.4
Укупно	297	100.0

Социјални капитал нисмо операционализовали преко могућности да се чланови породице и породица као целина у решавању одређених проблема ослони на помоћ рођака, пријатеља, комшија и колега, већ смо социјални капитал операционализовали преко значаја који породице дају одређеним социјалним мрежама у одређеним ситуацијама. Значај који породице дају одређеним социјалним мрежама односио се на неколико следећих аспеката живота породице: проналажење редовног, додатног или бољег посла за своје чланове, добијање пословних информација и контаката, приступ здравственим установама (обављање дијагностичких метода, пријем у болницу), упис деце у школу и на факултет, решавање стамбеног питања (добијање дозвола, корисних информација и сл.), решавање административних послова у општини, суду, позајмљивање новца, размена потрошних добара и услуга (помоћ комшијама у раду, чување деце и сл.), пружање савета и подршке и дружење и разонода. Значај ових веза мерен је преко скале од 1 (није важно) до 4 (врло важно). Испитаницима је понуђено да рангирају различите животне ситуације и проблеме у којима им је за њихово решавање неопходан социјални капитал, односно пријатељство и познанство са другим људима. Резултати су дати у Табели 3.

Табела 3. Значај социјалног капитала за породице

Table 3. The importance of social capital for families

животне ситуације	ниво важности				укупно
	врло важно	мање важно	најмање важно	неважно	
познанство за проналажење редовног, бољег или додатног посла	161 (54,2%)	10 (3,5%)	13 (4,5%)	112 (37,8%)	296 (100%)
познанство за добијање пословних информација и контаката	210 (70,7%)	34 (11,4%)	11 (3,7%)	42 (14,2%)	297 (100%)
познанство за приступ здравственим установама	175 (58,9%)	45 (15,2%)	45 (15,2%)	32 (10,7%)	297 (100%)
познанство за упис деце у школу и на факултет	13 (4,4%)	40 (13,5%)	22 (7,4%)	222 (74,7%)	297 (100%)
познанство за решавање стамбеног питања	3 (1%)	11 (3,7%)	7 (2,4%)	276 (92,9%)	297 (100%)
познанство за решавање административних послова	164 (55,2%)	61 (20,5%)	48 (16,2%)	24 (8,1%)	297 (100%)
познанство за давање позајмица у новцу	78 (26,3%)	20 (6,7%)	102 (34,3%)	97 (32,7%)	297 (100%)
познанство за размену добара и услуга	74 (26%)	38 (12,7%)	80 (27%)	105 (34,3%)	297 (100%)
познанство за пружање савета и подршке	18 (6,1%)	44 (14,8%)	69 (23,2%)	166 (55,9%)	297 (100%)
познанство за дружење и разоноду	33 (11,1%)	26 (8,8%)	49 (16,5%)	189 (63,6%)	297 (100%)

Овакав начин мерења социјалног капитала не говори нам ни колики је обим социјалне мреже коју породица поседује, а ни снагу те мреже, нити колико породица заиста може ефикасно да се ослони на те мреже у решавању конкретних проблема; већ нам говори о томе колико породице дају значај овим мрежама и самим тим колико их негују и одржавају. Сам социјални капитал није природно дат, већ захтева од породица и њених чланова да стално инвестирају у свој социјални капитал и мреже подршке и поверења које имају, како би се он репродуковао и одржавао.

Значај који породице дају одређеним социјалним мрежама за решавање одређених проблема варира. За 161 (54,2%) породицу у Источном Сарајеву врло су важна познанства са пријатељима, рођацима, познаницима, комшијама у ситуацијама проналажења редовног, бољег или додатног посла; за 210 (70,7%) породица то познанство је врло важно за добијање пословних информација и контаката; за 175 (58,9%) породица познанства су врло важна за приступ здрав-

ственим установама и за 164 (55,2%) породица познанства су врло важна за решавање административних послова у суду, општини, полицији и сл. Потпуно су неважна познанства за упис деце у школу и на факултет за 222 (74,7%) породице. Може се претпоставити да коришћење познанства у ове сврхе испитаници сматрају донекле корупцијом. Такође, потпуно су неважна познанства за решавање стамбеног питања (добивање дозвола, корисних информација и сл.) за 276 (92,9%) породица. Овакав податак је резултат и чињенице да 256 (86,2%) породица има решено стамбено питање (стан/кућу у власништву породице). Подједнаку расподелу смо уочили код важности која се придаје познанствима за размену потрошних добара и услуга и познанствима за давање позајмица у новцу. Добијени подаци показују нам да породице на подручју града Источно Сарајево јесу свесне значаја који носи социјални капитал и колико им он омогућава да реше извесне проблеме у свом свакодневном животу. Породице придају већу или мању важност одређеним везама и то нам истовремено показује колико улажу у одржавање и склапање оваквих веза.

Када је у питању однос социјалног капитала породица и друштвеног слоја коме породице припадају уочавају се неке статистичке значајности. Наиме, већина породица које припадају вишем друштвеном слоју и горњем средњем слоју сматрају да је познанство са другим људима врло важно за проналажење редовног, бољег или додатног посла, док породице других, нижих друштвених слојева у мањем проценту сматрају да је то најважнија ствар у познанствима (Табела 4).

Табела 4. Друштвени слој и познанство за проналажење додатног, редовног или бољег посла

Table 4. Social stratum and contact network for finding additional, full-time, or a better job

познанство за проналажење редовног, бољег или додатног посла	друштвени слој				укупно
	виши друштвени слој	средњи горњи слој	средњи доњи слој	доњи слој	
врло важно	7 (77,8%)	24 (75,0%)	83 (49,7%)	47 (53,4%)	161 (54,2%)
мање важно	0	2 (6,2%)	6 (3,6%)	2 (2,3%)	10 (3,5%)
најмање важно	0	0	10 (6%)	3 (3,4%)	13 (4,5%)
неважно	2 (22,2%)	6 (18,8%)	68 (40,7%)	36 (40,9%)	112 (37,8%)
укупно	9	32	167	88	296 (100%)

То је и најзначајнија статистичка разлика, док остала укрштања друштвеног слоја коме породице припадају и важности познанства у неким животним ситуацијама нису показала значајне разлике између друштвених слојева.

ЗАКЉУЧАК

Подаци у истраживању показују да су социјални капитал и различите врсте социјалне повезаности испитиваних породица оперативно функционалне у свакодневном животу породица и појединаца. Такве везе, у условима друштвене дезинтеграције, подмирују веома велики број породичних активности уместо недовољно развијене институционалне мреже и јавног сектора. Не може се ни замислити како би породице у условима друштвене кризе функционисале без помоћи неформалног сектора, односно без социјалног капитала. Такође, социјални капитал у већем обиму имају породице које већ имају довољно економског, хуманог и културног капитала, него што је то случај са породицама које их не поседују или их поседују у мањем обиму, што се поклапа са Бурдијеовим схватањем социјалног капитала. Очито да се уз помоћ социјалног капитала репродукују социјалне неједнакости у друштву. Са друге стране, не би требало занемарити чињеницу да социјални капитал (неформална социјална повезаност) може у ситуацији аномичног друштва, као што је друштво Републике Српске, да буде извор различитих облика корупције и непотизма. Ово истраживање показало је да социјални капитал није једнако дистрибуиран и да не зависи само од слојне стратификације, већ је потребно испитати и друге неједнакости у поседовању и инструменталној функцији социјалног капитала квалитативним истраживањем, а не само анкетним. То би омогућило да се подаци добијени различитим методама ставе у конзистентан теоријски оквир.

ЛИТЕРАТУРА

- Antonić, S. (2010). Neoveberijanski pristup društvenoj slojevitosti. u *Sociologija*. 52 (1): 159–192.
- Bourdieu, P. (1986). The forms of capital. In A. H. Halsey, H. Lauder and P. Brown (Eds.) *Education: Culture, Economy, Society*. (pp. 46–58). Oxford: Oxford University Press
- Bourdieu, P. (1993). *Sociologie in Question*, London: Sage
- Woolcock, M. (1998). Social Capital and Economic Development: Towards a Theoretical Synthesis and Policy Framework, *Theory and Society*, 27, 151–208
- Field, J. (2003). *Social Capital*. London: Routledge
- Кошарац, Б. (2010). Радне и социо-економске активности појединаца на подручју града Источно Сарајево. У Р. Куљић (Прир.), *Породица као фактор развоја Републике Српске*, (стр. 89–106). Пале: Филозофски факултет.

- Куљић, Р. (2010). Радне стратегије и ресурси породица на подручју града Источно Сарајево. У Р. Куљић (Прир.), *Породица као фактор развоја Републике Српске*, (стр. 11–23). Пале: Филозофски факултет
- Milić, A. (1991). Socijalna mreža porodičnih odnosa i društveni slojevi. U M. Popović (Prir.), *Srbija krajem osamdesetih. Socijalno istraživanje društvenih nejednakosti i neusklađenosti*, (str. 111–157). Beograd: Institut za sociološka istraživanja Filozofskog fakulteta u Beogradu.
- Milić, A. (2004). Transformacija porodice i domaćinstva – zastoj i strategija preživljavanja. U A. Milić (Prir.), *Društvena transformacija i strategije društvenih grupa: svakodnevica Srbije na početku trećeg milenijuma*, (str. 317–347). Beograd: Institut za sociološka istraživanja Filozofskog fakulteta u Beogradu.
- Stone, W. (2001). Measuring social capital. Towards theoretically informed measurement framework for researching social capital in family and community life. *Working paper no. 24*. Melbourne: Australian Institute of Family Studies.
- Tomanović, S. (2006). Primenljivost Burdijeovog koncepta socijalnog kapitala na proučavanje porodica u Srbiji. U I. Spasić i M. Nemanjić (Prir.), *Nasleđe Pjera Burdijea*, (str. 111–122). Beograd: Institut za filozofiju u društvenu teoriju i Zavod za proučavanje kulturnog razvitka.
- Tomanović, S. (2010). Socijalni kapital porodica. U A. Milić (Prir.), *Vreme porodica: sociološka studija o porodičnoj transformaciji u savremenoj Srbiji*, (str. 77–92). Beograd: Institut za sociološka istraživanja Filozofskog fakulteta u Beogradu.
- Tripković, G. (2009). Odnosi generacija u Srbiji: porodični i društveni nivo. U A. Milić i S. Tomanović (Prir.), *Porodice u Srbiji danas u komparativnoj perspektivi*, (str. 231–247). Beograd: Institut za sociološka istraživanja Filozofskog fakulteta u Beogradu.

Biserka Košarac, Rajko Kuljić, University of East Sarajevo, Faculty of Philosophy, Department of Sociology, East Sarajevo, Republic of Srpska

SOCIAL CAPITAL OF FAMILIES IN ISTOČNO SARAJEVO

Summary

This paper analyzes social capital of the average family in Istočno Sarajevo, Republic of Srpska. Social capital refers to the social processes and networks, values, norms, and understandings that facilitate the cooperation between social actors. A common characteristic of most theoretical approaches to social capital is that family is a key factor for its reproduction. Social capital is an essential factor for the functioning of families in view of the many years of post-war social crisis. This paper uses Pierre Bourdieu's concept of social capital, a theory that treats social capital as the property of individuals and their relationships, and defines it as a resource (information, ideas, support) that are available to individuals through various social relations. The acquisition and reproduction of social capital, family plays the key role: it is a place where capital is transferred across different generations over time. Children inherit their parents' social space through which they access different types of capital, including social networks and resources.

For most families in Istočno Sarajevo living in conditions of long-lasting social crisis, social capital and daily activities undertaken for its acquisition and mainte-

nance are necessary conditions for normal family functioning. The survey was conducted in May 2010 and included 297 families in the six municipalities of Istočno Sarajevo: New Istočno Sarajevo, Istocna Ilidža, Trnovo, Pale, Sokolac and Istočni Stari Grad. For the study, the capital owned by families was classified into economic, cultural, social, and personal capital. The basis of economic capital is the financial status of the family, which is expressed through income, consumption, and property. Personal capital was expressed by the number of actively employed members, and social capital by the importance families give to certain social networks in certain situations.

The possession of economic capital under fluctuating social circumstances is not necessarily related to education, social power and reputation, but to the family's ability to combine different strategies and capital to maintain or improve their social status. The data show that families in the city of Istočno Sarajevo are aware of the importance of social capital and how it helps them solve their everyday problems. Families attach more or less importance to certain relationships, which also reveals how much they invest in forging and maintaining such relationships.

Collected data indicate that social capital and different types of social cohesion of families are functional in everyday life. These relationships, in times of social disintegration, account for a large number of family activities instead of the underdeveloped institutional network and the public sector.